

1. Вплив пандемії коронавірусу COVID-19 на права, свободи і безпеку людини в інформаційній сфері: Матеріали науково-практичної студентської конференції / 12 травня 2020 р., м. Київ / Упоряд. : Фурашев В. М., Петряєв С. Ю.– Київ : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» Вид-во «Політехніка». 2020. – 196 с.

2. Відповідь на виклики COVID-19 та права людини: огляд ситуації в Україні / За заг. ред. Дмитра Ковалю. – Київ, 2020. – 44.

3. Права людини у період пандемії COVID-19: Моніторингова місія ООН із прав людини в Україні. Керівна записка, 25 березня 2020 року.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004.

Катерина ХМЕЛЕНКО

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Лариса НАЛИВАЙКО

проректор, професор кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

СИСТЕМА ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

Формування системи ювенальної юстиції в Україні розпочалося після ратифікації Конвенції ООН про права дитини у 1991 році. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), лягли в основу Конвенції та закріпили основні засади функціонування юстиції, дружньої до дитини, пріоритетом функціонування якої є захист прав та свобод дитини у кримінальному провадженні. Оскільки Україна ратифікувала «Пекінські правила», їх норми діють на території усієї держави.

Наразі в Україні відбувається реформа ювенальної юстиції, передбачена Національною стратегією реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року, а також впроваджуються декілька проектів та програм, що є частиною цього реформаційного процесу, серед них Державна соціальна програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року, «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального

правопорушення», Модель Барнахус. Розглянемо особливості функціонування інституцій системи ювенальної юстиції в Україні. Національна стратегія реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року містить напрями, що відповідають етапам кримінального провадження. Кожен із етапів реалізується певним суб'єктом, який у майбутньому має стати складовою юстиції стосовно неповнолітніх. Для розуміння структури ювенальної юстиції окрім положень «Пекінських правил» та інших складових національного законодавства, проаналізуємо законопроект «Про юстицію, дружню до дитини», що був включений до порядку денного Верховної Ради України 19 жовтня 2021 року. Значення аналізу нормативно-правової бази у контексті цієї теми полягає у її функції закладати вектор діяльності суб'єктів у кримінальному провадженні.

Отже, Стратегія передбачає реформування таких п'яти напрямів:

1) профілактика правопорушень серед дітей

Наразі цей напрям реалізує уповноважений підрозділ Національної поліції – ювенальна превенція. Стратегією передбачено залучення соціальних працівників територіальних громад до запобігання злочинності серед неповнолітніх, а також має відбуватися міжвідомча координація під час здійснення профілактичної діяльності між школами, органами системи МВС та органами публічної влади. Профілактика правопорушень може здійснюватися у вигляді тематичних занять, створенні учнівських проєктів, проведенні тренінгів, показових «шоу», показі тематичних фільмів та ін. Окрім того, шкільні психологи мають систематично проводити психологічні бесіди та тестування для виявлення рівня правової культури та свідомості учнів.

2) досудове розслідування

Уповноваженими на реалізацію цієї діяльності є органи досудового розслідування Національної поліції України. Серед повноважень Начальника слідчого управління – визначення слідчих, які проводитимуть досудове розслідування стосовно неповнолітніх (ювенальні слідчі). Наразі в Україні немає окремих підрозділів досудового розслідування, які б спеціалізувалися тільки на справах стосовно дітей. Ювенальні слідчі під час здійснення своїх посадових обов'язків мають керуватися нормами Конвенції про права дитини. Як зазначено у Стратегії, в українському законодавстві існують прогалини, наприклад, немає чітко визначених процесуальних прав неповнолітніх, які не досягли 14 років (віку кримінальної відповідальності), а це є проблемою державного масштабу.

Варто зазначити, що прокуратура також виступає інституцією захисту прав дитини у досудовому розслідуванні, адже керівник органу обирає з-поміж службовців ювенальних прокурорів, які забезпечують нагляд за додержанням законів ювенальними слідчими. У процедурі досудового розслідування бере участь захисник дитини. Національна стратегія реформування системи юстиції щодо дітей містить таке положення: «для

вирішення наявних проблем (стосовно досудового розслідування) необхідно запровадити єдині стандарти навчання захисників, які залучаються для надання правової допомоги дитині, яка є підозрюваною чи обвинуваченою» [1], тобто вже існує необхідність створення окремої спеціалізації «адвокат дитини» на державному рівні, що стане поштовхом до розвитку системи адвокатури – недержавної самоврядної інституції захисту прав дитини, складової частини системи ювенальної юстиції. Вища школа адвокатури НААУ вже декілька років поспіль проводить курси підвищення кваліфікації адвокатів за напрямком «адвокат дитини», спираючись на практику країн Європи та США. Додамо, що для захисту прав дитини, яка стала потерпілою від насильства або свідком скоєння кримінального правопорушення, в Україні запроваджується Модель Барнахус, у рамках якої передбачається проведення допитів у комфортному для неповнолітнього середовищі. Окрім цього, Модель передбачає співпрацю між органами прокуратури, поліції, медичними працівниками, психологами, що розміщуватимуться в одному місці – у спеціальному Центрі. Барнахус спрямована на запобігання повторної травматизації, віктимізації дитини, у тому числі під час роботи компетентних органів. Існує схожий проєкт ООН – «Зелена кімната», націлений на створення безпечного для дитини морального та фізичного простору з метою проведення слідчих та процесуальних дій на основі європейських стандартів. Якщо Модель Барнахус є вузькопрофільним заходом – упроваджується тільки у разі вчинення насильства, то «Зелена кімната» – це захід широкого спрямування і може впроваджуватися у разі вчинення будь-якого правопорушення за участю дитини. Обидва проєкти ґрунтуються на принципах гуманності, законності та професіоналізму, тому до їх реалізації залучаються спеціалісти, які володіють необхідною кваліфікацією для роботи з дітьми;

3) судове провадження

Суд – одна з основних інституцій, яка безпосередньо бере участь у захисті прав дитини. Законом України «Про судоустрій та статус суддів» передбачається, що у місцевих загальних судах та апеляційних судах діє спеціалізація суддів зі здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх [2]. Тобто в Україні існує так звана спеціалізація «ювенальний суддя». Ювенальні судді мають проходити спеціальну підготовку для роботи з дітьми, про що вперше зазначається саме у «Пекінських правилах». За аналогією, ювенальні прокурори також мають проходити спеціальну підготовку – відповідне положення міститься у Стратегії : «необхідно забезпечити спеціалізоване навчання прокурорів, що підтримують державне обвинувачення у провадженнях щодо неповнолітніх» [1]. Такі вимоги також висувуються у Керівних принципах Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей. Можемо зазначити, що спеціалісти ювенальної юстиції мають розуміти дитячу та підліткову психологію.

4) призначення покарання неповнолітнім та його виконання

Зараз в Україні реформується пенітенціарна система, у рамках якої

відбувається становлення системи пробації: у 2019 році почав реалізовуватися пілотний проєкт «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» – це є відновним правосуддям для неповнолітніх, яке передбачає призначення альтернативної позбавленню волі форми кримінальної відповідальності. Суть відновного правосуддя полягає у ресоціалізації правопорушника шляхом проведення процедури медіації – примирення із постраждалим. До процесу залучаються адвокати-медіатори із Центру безоплатної правової допомоги, психологи, соціальні працівники, прокурори, які покликані забезпечувати захист прав дитини під час проходження нею усіх необхідних етапів процедури. Якщо у кінці медіації правопорушник та постраждалий дійдуть згоди, примиряться та підпишуть спеціальний договір, ювенальний суддя може звільнити неповнолітнього від несення кримінальної відповідальності. Зазначимо, що медіація застосовується лише тоді, коли особою був скоєний нетяжкий злочин та вперше, в усіх інших випадках суд призначає ті види покарання, що передбачені Кримінальним кодексом.

5) ресоціалізація неповнолітніх

В Україні можна виділити два типи ресоціалізації: класичну пенітенціарну та пробаційну. Якщо спиратися на ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу, пенітенціарна ресоціалізація включає пробаційну: «основними засобами виправлення і ресоціалізації засуджених є пробація» [3]. Однак норма кодексу створювалася до впровадження відновного правосуддя. Тому є суттєва відмінність у способі та процедурі проведення, а відповідно й у суб'єктах, що здійснюють ресоціалізацію. Якщо пробаційна ресоціалізація – медіація, покликана змінити свідомість неповнолітнього правопорушника, не притягуючи його до кримінальної відповідальності, коштом власної роботи над собою (самотивація, самовиховання) та допомоги експертів, які у процесі захищатимуть його права, – адвокатів-медіаторів, психологів та соціальних працівників, то класична пенітенціарна ресоціалізація спрямована на виправлення засудженого у місцях виконання покарань. Тобто процес ресоціалізації – це не просто один з обов'язкових заходів у процесі відбуття винною особою покарання, це комплекс професійної діяльності структурних підрозділів виховної колонії. Саме тому Стратегія передбачає підвищення їх кваліфікації, така вимога міститься й у «Пекінських правилах». До речі, у вересні 2021 року було затверджено Положення про програму диференційованого виховного впливу на засуджених «Формування життєвих навичок у неповнолітніх засуджених», де одним з основних завдань програми визначено інформування щодо прав та соціальних гарантій засуджених осіб як у період відбування ними покарання, так і після їх звільнення [4].

Отже, ювенальна юстиція – це складна система інституцій захисту прав дитини. Реформування цієї системи, створення нормативно-правових актів, що відповідають нормам затверджених міжнародних договорів та

впровадження міжнародних стандартів щодо юстиції, дружньої до дитини – пріоритетне завдання держави, адже право дитини на захист у кримінальному провадженні є невідчужуваними.

1. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року : розпорядження Кабінету України від 18.12.2018 № 1027-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80#Text>

2. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 02.06.2016. *Відомості Верховної Ради України*. 2016, № 31, ст. 545.

3. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2004, № 3-4, ст. 211.

4. Положення про програму диференційованого виховного впливу на засуджених «Формування життєвих навичок у неповнолітніх засуджених»: затв. наказом Міністерства юстиції України від 07.09.2021 №3157/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1179-21#Text>.

Микола ЧЕРЕПАНОВ

студент ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Марина ПОЛІЩУК

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ЮРИДИЧНИЙ ФАКТ- ПІДСТАВИ ДЛЯ ФАКТИЧНОЇ ОБҐРУНТОВАНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН

На сучасному етапі розвитку українського цивільного процесу юридичний факт є основною підставою виникнення цивільних процесуальних відносин. Дане питання є актуальним, що підтверджується багатьма працями науковців, які висвітлювали юридичні факти. Окреме місце юридичні факти займають у доктрині цивільного процесуального права, адже він дає підстави для фактичної обґрунтованості правового регулювання цивільних процесуальних відносин.

Серед науковців, які досліджували юридичні факти С. Алексєєв, С. Зінченко, В. Ярков, М. Рожкова, О. Братель та інші.

Метою даного дослідження є визначення категорії юридичних фактів